

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री अनिल कुमार सिन्हा
माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाशमान सिंह राउत
आदेश

०७०-WO-०४७९

मुद्दा:- उत्प्रेषण समेत।

मोरंग जिल्ला वयरवन गाउ विकास समिति वडा नं. ६ घर भई हाल मोरंग जिल्ला, विराटनगर उपमहानगरपालिका वडा नं. ७ बस्ने सुनिल भट्टराई ----- १ रिट निवेदक

विरुद्ध

राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, केन्द्रिय कार्यालय रामशाह पथ काठमाडौं ----- १
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, शाखा कार्यालय विराटनगर ----- १
राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक, शाखा कार्यालय वानेश्वर, काठमाडौं ----- १ विपक्षी
मालपोत कार्यालय डिल्ली बजार, काठमाडौं ----- १

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम यस अदालतको क्षेत्राधिकार भित्र पर्ने भै पेश हुन आएको प्रस्तुत रिटको संक्षिप्त तथ्य र आदेश यस प्रकार छ:-

- १) म निवेदकको नाम दर्ता श्रेष्ठा रहेको मेरो हक भोगको काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. १० कि.नं. १३९ को क्षे.फ. ०-४-० जग्गा मोरंग जिल्ला विराटनगर उपमहानगरपालिका वडा नं. ६ स्थित सिद्धकालि हार्डवेयर एण्ड ग्यास हाउसका प्रोपाइटर दिपक श्रेष्ठले बैंकमा धितो राखि कर्जा लिनुछ भनि अनुरोध गरेकाले राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक शाखा विराटनगरमा सो मेरो जग्गा धितो राख्न मञ्जुरनामाको कागज गरिदिएको थिए। तर विपक्षी बैंकले आन्तरिक मुल्याङ्कन र सिमा (लिमिट) निर्धारणका साथै लिखत दृष्टिबन्धक पारित गर्ने लगायतका कुनै पनि प्रकृया नगरि उक्त मेरो मञ्जुरनामाका आधारबाट मात्र उक्त जग्गा विपक्षी बैंकको च.नं. १७४ मिति २०५७।६।१७ को पत्र बमोजिम विपक्षी मालपोत कार्यालय डिल्ली बजारबाट मिति २०५७।७।८ गतेमा रोक्का राखिएको रहेछ।

- २) उक्त जग्गा फुकुवा गरिदिनु भनि परमादेश लगायत उपर्युक्त आज्ञा आदेश जारी गरिपाउन सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा २०६३ सालको रिट नं. ०२८० को परमादेश मुद्दा दर्ता गराएकोमा ऋण असुली न्यायाधिकरणमा मुद्दा विचाराधिन रहेको अवस्थाका कारण सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट मिति २०६७।१।१४ मा रिट निवेदन खारेज भयो।
- ३) विपक्षी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक केन्द्रिय कार्यालयले ऋण असुली न्यायाधिकरणमा ऋण असुल गराई पाउँ भनि म समेतलाई विपक्षी बनाई दिएको उजुरीका सम्बन्धमा ऋण असुली न्यायाधिकरणबाट मञ्जुरनामाकै लिखतका आधारबाट उक्त जेथालाई प्रस्तुत मुद्दा सम्बन्धी कर्जाको धितो सुरक्षण मान्न नसकिने हुँदा प्रस्तुत मुद्दा सम्बन्धी कर्जाको हकमा सुनिल कुमार भट्टराईले कुनै दायित्व वहन गर्नु पर्ने देखिन आएन भनि मिति २०६४।१२।३ मा निर्णय भएको र सो उपर विपक्षी बैंकले ऋण असुली पुनरावेदन न्यायाधिकरणमा पुनरावेदन गरेकोमा शुरू न्यायाधिकरणले गरेको निर्णय मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने ऋण असुली पुनरावेदन न्यायाधिकरणबाट मिति ०६७।३।२३ गते निर्णय भई उक्त निर्णय अन्तिम भएको छ।
- ४) यसरी ऋण असुली पुनरावेदन न्यायाधिकरणबाट समेत सिद्धकाली हार्डवेयर ग्लास हाउसका प्रो. दिपक श्रेष्ठले विपक्षी बैंकबाट लिएको कर्जामा मैले कुनै दायित्व वहन गर्नु नपर्ने गरि निर्णय भइसके पछि विपक्षी बैंकमा पटक पटक गई विनाकारण विना दायित्व मेरो जग्गा रोक्का राखि राख्नु पर्ने कुनै कारण नहुँदा फुकुवा गरिदिनु होस भनि बारम्बार मौखिक रुपमा अनुरोध गरि लिखित निवेदन दिँदा समेत विपक्षी बैंकले दिपक श्रेष्ठलाई प्रवाह गरेको ऋणमा मेरो कुनै दायित्व नरहने गरि अन्तिम निर्णय भएको यत्तिका समय सम्ममा पनि अनाधिकार रुपमा मेरो उक्त जग्गा फुकुवा नगरि रोक्का राखि राखेको अवस्था छ।
- ५) यसरी विपक्षीहरूले मेरो व्यक्तिगत सम्पत्ति विनाकारण हालसम्म रोक्का राखिदिएकोले उक्त जग्गा मैले भोग बसोबास गर्नबाट बन्चित हुन पुगेको छु। मेरो सम्पत्ति सम्बन्धी संवैधानिक हकको हनन हुन गएको र उक्त हक प्रचलन गराउन अन्य कुनै प्रभावकारी वैकल्पिक कानूनी उपचारको बाटो समेत नभएकोले उक्त मेरो संवैधानिक हक प्रचलनका लागि नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ को धारा ३२ धारा १०७(२) बमोजिम यो निवेदन गर्न आएको छु।
- ६) विपक्षी बैंकले विनाकारण गैरकानूनी तरिकाले मेरो जग्गा रोक्का राखि समानता, स्वतन्त्रता र सम्पत्ति सम्बन्धी संवैधानिक हकको हनन गरेको हुँदा नेपालको अन्तरिम

संविधान, २०६३ को धारा १०७(२) बमोजिम विपक्षी बैंकको च.नं. १७४ मिति २०५७।६।१७ को जग्गा रोक्का राखि दिने भनि मालपोत कार्यालय ढिल्लीबजार काठमाडौंलाई लेखेको पत्र, मालपोत कार्यालय ढिल्लीबजार काठमाडौंले मिति २०५७।७।८ मा जग्गा रोक्का राखेको कार्य लगायतको मेरो उक्त जग्गा रोक्का राख्न गरिएका सम्पूर्ण काम कारवाहीहरू उत्प्रेषणको आदेशले बदर गरि जग्गा फुकुवा गरिदिनु भनि विपक्षीहरूका नाममा परमादेश लगायत जो चाहिने उपर्युक्त आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने बेहोराको रिट निवेदन।

- ७) यसमा के कसो भएको हो? निवेदकको मागबमोजिमको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो? निवेदन मागबमोजिमको आदेश जारी हुन नपर्ने कुनै कारण भए यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्यादबाहेक १५ दिनभित्र आफैं वा आफ्नो प्रतिनिधि मार्फत लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी रिट निवेदनको एकप्रति नक्कल राखी सम्बन्धित जिल्ला अदालत मार्फत विपक्षीलाई सूचना पठाई लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमबमोजिम पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।१०।६ को आदेश।
- ८) विपक्षीले प्रस्तुत रिट निवेदनमा उठाएकै विषय उठान गरी यस अघि नै सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा दायर गरेको रिट निवेदन मिति २०६७।१।१४ मा खारेज हुने ठहरी फैसला भई सकेको छ। यसरी एक पटक निरोपण भईसकेको विषयलाई नै पुनः उठान गरी असाधारण अधिकार क्षेत्र अन्तर्गतको उपचार माग गरी प्रस्तुत रिट निवेदन दायर गर्ने हकदैया विपक्षीलाई प्राप्त हुन सक्दैन। शुरु ऋण असुली न्यायाधिकरण तथा ऋण असुली पुनरावेदन न्यायाधिकरणबाट मिति २०५७।६।१७ को मञ्जुरनामाको लिखतकै आधारबाट उक्त जेथालाई धितो सुरक्षण मान्न नसकिने भन्ने फैसला भएको अवस्थामा रोक्का फुकुवा नगरे उपर साधारण अधिकार क्षेत्र गुहारी रोक्का फुकुवाको माग लिई निवेदन वा मुद्दा गर्न सकिने अवस्था छैन वा थिएन भन्ने कुनै पनि आधार विपक्षीले पेश गर्न सक्नु भएको छैन। तसर्थ साधारण उपचारको वैकल्पिक मार्ग हुँदा हुँदै सो को अवलम्बन नगरी असाधारण अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत दायर भएको विपक्षीको प्रस्तुत रिट निवेदन खारेजभागी छ भन्ने बेहोराको राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक केन्द्रिय कार्यालय र शाखा कार्यालय वानेश्वर तथा विराटनगरको तर्फबाट पेश हुन आएको एकै बेहोराको छुट्टा छुट्टै लिखित जवाफ।
- ९) राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक शाखा कार्यालय, रानी विराटनगरले कर्जा प्रवाह गर्दा आन्तरिक मूल्याङ्कन र सीमा (लिमिट) निर्धारणका साथै लिखत दृष्टिबन्धक पारित गर्ने लगायतका काम सम्पन्न गरी उक्त धितोले थाप्न सक्ने अवस्था नहुँदा थप धितो वापत निवेदकले

मञ्जुरनामा गरी कर्जा लिनु दिनु गरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक शाखा कार्यालय रानी विराटनगरले धितो वापत का.म.न.पा. वडा नं. १० कि.नं. १३९ को ०-४-०-० धितो राख्न दिई मोरङ विराटनगर उपमहानगरपालिका वडा नं. ६ स्थित सिद्धकाली हार्डवेयर एण्ड ग्लास हाउसका प्रो. दीपक श्रेष्ठको नाममा ऋण प्रवाह भएको देखिँदा बैंकले आर्थिक कारोबारको सिलसिलामा रोक्का राख्न लेखी पठाई यस कार्यालयबाट रोक्का राखिएको हो। यस कार्यालयबाट निजको हक हनन नभएको हुँदा रिट निवेदन खारेज गरी पाउँ भन्ने बेहोराको मालपोत कार्यालय डिल्लीबजार काठमाडौंको लिखित जवाफ।

- १०) नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी निर्णयार्थ आज यस इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदकका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ताहरु श्री देवी बहादुर घिमिरे, श्री चुडामणी पोखरेल र श्री विनोद शर्माले ऋणी फर्म सिद्धकाली हार्डवेयर एण्ड ग्लास हाउसको नाममा रहेको ऋण चुक्ता गरीसकेको र ऋणी फर्म विरुद्धको मुद्दा तामेलीमा राख्नका लागि लेखी पठाउने गरी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको संचालक समितिबाट मिति २०७२।११।२ मा निर्णय भैसकेको एवं ऋण असुली न्यायाधिकरणबाट पनि उक्त मुद्दा तामेलीमा राखी जग्गा फुकुवाको लागि सम्बन्धित कार्यालयमा लेखी पठाउने गरी मिति २०६३।१।२ मा आदेश समेत भैसकेको हुँदा अनाहकमा हालसम्म रिट निवेदकको जग्गा रोक्का राख्ने कार्य बदर गरी निवेदनमाग बमोजिम रिट जारी हुनुपर्छ भन्ने बेहोराको बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।
- ११) विपक्षी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडका तर्फबाट उपस्थित वरिष्ठ विद्वान अधिवक्ता श्री नरहरी आचार्य र विद्वान अधिवक्ता श्री सपना शाहीले बैंकको कर्जा चुक्ता भैसकेको भएपनि सम्मानित अदालतमा रिट निवेदन विचाराधिन भएकाले उक्त जग्गा फुकुवा नगरिएको हो। रिट निवेदनको टुङ्गो लागे पश्चात बैंकले नियमानुसार जग्गा फुकुवा गरीदिने हुँदा रिट निवेदन खारेज हुनुपर्छ भन्ने बेहोराको बहस प्रस्तुत गर्नुभयो।
- १२) उपरोक्तानुसार बहस जिकिर सुनी मिसिल संलग्न कागज प्रमाण अध्ययन गरी हेर्दा रिट निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी हुनुपर्ने हो, होइन? सोही विषयमा निर्णय दिनुपर्ने हुन आयो।
- १३) निर्णयतर्फ विचार गर्दा सिद्धकाली हार्डवेयर एण्ड ग्लास हाउसले निवेदकको उक्त कि.नं. १३९ को जग्गा समेत धितोको रुपमा देखाई राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकबाट ऋण लिएको, धितो सम्बन्धि लिखत नभए पनि मञ्जुरनामा सम्मको आधारमा सो जग्गा रोक्का रहेको एवं सो ऋण असुलीका सम्बन्धमा ऋण असुली न्यायाधिकरणमा मुद्दा परेकोमा र यी निवेदकको मञ्जुरनामा सम्मको आधारमा उक्त जग्गाबाट ऋण असुली

गर्न नमिल्ने ठहरी भएको निर्णय ऋण असुली पुनरावेदन न्यायाधिकरणबाट समेत सदर हुने ठहरी उक्त निर्णय अन्तिम भै बसेको कुरामा कुनै विवाद रहेन।

- १४) यसप्रकार निवेदकको सो जग्गाबाट ऋण दाता राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकले ऋण असुली गर्नु नपाउने गरी निर्णय भएको भएपनि हालसम्म निवेदकको सो जग्गा फुकुवा नभै रोक्का नै रहेको पाइयो। मुद्दा तामेलीमा राखे पश्चात धितो फुकुवा गर्ने भन्ने मिति २०७२।११।२ को राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको संचालक समितिको २००९ औं बैठकबाट निर्णय समेत भएको देखिन्छ भने विपक्षी बैंकको तर्फबाट इजलास समक्ष पेश भएको मिति २०७३।९।१ को निवेदनमा कर्जा राफसाफ भै ऋण असुली न्यायाधिकरणमा रहेको मुद्दा तामेली राख्ने आदेश भै सकेको भन्ने तथ्य उल्लेख भएको छ।
- १५) यसरी मिति २०७२।११।२ को संचालक समितिको निर्णय पश्चात बैंकबाट २०७२।११।२८ मा ऋण असुली न्यायाधिकरणमा निवेदन पेश गरी बैंकलाई मान्य रकम जम्मा भईसकेको हुँदा मुद्दा तामेलीमा राख्न माग भएकोमा ऋण असुली न्यायाधिकरणबाट मिति २०७३।१।२ को आदेशबाट मुद्दा तामेलीमा राख्ने र उक्त न्यायाधिकरणबाट जग्गा रोक्का रहेको भए फुकुवा गर्न सम्बन्धित कार्यालय लाई लेखी पठाउने भन्ने समेत आदेश भएको देखिन्छ। आफैले निवेदन दिई ऋण असुली सम्बन्धी मुद्दा तामेलीमा राख्न लगाएपश्चात पनि तत्काल रोक्का फुकुवा नगरी यस अदालतमा परेको प्रस्तुत रिट निवेदनलाई बैंकले कुरेर बस्नुको कुनै अर्थ र औचित्य थिएन। जुन विषयमा मुद्दा परी अन्तिम निर्णय भै सोको कार्यान्वयनका लागी परेको मुद्दा तामेलीमा रही निरोपण भैसकेको अवस्थामा त्यस्तो मुद्दा तामेली हुन अगावै यस अदालतमा रिट निवेदन परेको आधारमा रिट निवेदकलाई अनाहकमा मर्का पर्ने र सम्पत्ति सम्बन्धि हक कुठाराघात हुने गरी सम्पत्तिको भोग सम्बन्धि अधिकार रोक्का राख्ने कार्यलाई निरन्तरता दिनुलाई न्यायोचित भन्न मिल्दैन। बैंकको सञ्चालक समिति बैंकको व्यवस्थापन तथा कानूनी विषय हेर्ने पदाधिकारीहरूले समेत आफैले जिम्मेवारी पूर्वक यस विषयमा पहल गर्नु र चुत्ता भएको ऋण सम्बन्धमा रोक्का रहेको सम्पत्ति अविलम्ब फुकुवा गर्नु न्यायोचित अपेक्षाको विषय पनि हो।
- १६) कुनै पनि व्यक्तिको सम्पत्ति सम्बन्धी संवैधानिक र कानूनी अधिकार सम्बन्धमा बैंक तथा वित्तिय संस्था जस्ता निकायहरू सचेत र संवेदनशील हुनु आवश्यक हुन्छ। बैंक तथा वित्तिय संस्थाले आफ्नो कारोवारको सिलसिलामा राख्न लगाएको धितो वापत रीतपूर्वक लिखत गराउनु पर्ने र त्यस्तो लिखत गराउँदा के कस्तो व्यवस्था र

प्रकृयाहरू अपनाउने भन्ने सम्बन्धमा यस अदालत पूर्ण इजलासबाट लुम्बिनी बैंक लि. वि. संगीता त्रिपाठी (067-NF-0001) को मुद्दामा मिति २०७२।९।१६ मा आदेश भै प्रतिपादित सिद्धात तथा जारी भएको १४ बुँदे निर्देशनतर्फ पनि बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरू गम्भीर हुनु पर्ने हुन्छ। ऋण असुली न्यायाधिकरणको आदेशबाट निवेदकको दायित्व नरहेको भनी भएको निर्णय अन्तिम भई बसेको र सम्बन्धित ऋणीले बैंकलाई स्वीकार योग्य रकम चुक्ता गरी ऋण नै फरफारक भई मिति २०७३।१।२ मै ऋण असुली सम्बन्धी मुद्दा तामेलीमा राखी सकेको अवस्थामा निवेदकको रोक्का रहेको सम्पत्ति बैंक आफैले पहल गरि जिम्मेवारी पूर्वक अविलम्ब फुकुवा गर्नु पर्नेमा यस अदालतमा सोही रोक्का विरुद्ध पहिले नै परेको निवेदनलाई कुरेर वस्नुलाई सामान्य व्यवसायीक आचरण र व्यवहार पनि मान्न सकिदैन। अदालतमा मुद्दा गरेको प्रतिकृया स्वरूप व्यक्तिको सम्पत्ति रोक्कालाई औचित्य विहिन रुपमा निरन्तरता दिने जस्तो कार्यमा बैंकको व्यवस्थापन सचेत हुन आवश्यक हुन्छ।

- १७) हाल रिट निवेदकको उक्त कि.नं. १३९ को जग्गा रोक्का राख्ने गरी भएको काम कारवाही बैंक सञ्चालक समितिको उल्लेखित मिति २०७२।११।२ को निर्णय र ऋण असुली न्यायाधिकरणको मिति २०७३।१।२ को मुद्दा तामेली राख्ने आदेशबाट समेत निष्प्रयोजीत र निष्प्रभावी भैसकेकोले सो आदेश बदर गरीरहनु परेन। निवेदकको उक्त जग्गा हालसम्म रोक्का रहेको देखिँदा निवेदकको उक्त जग्गा तत्कालै रोक्का फुकुवा गरिदिनु भनी परमादेश सम्म जारी गरिदिए पुग्ने भएकोले विपक्षी राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक केन्द्रिय कार्यालय लगायतका सम्बन्धित बैंकका विराटनगर तथा वानेश्वर शाखा कार्यालय र मालपोत कार्यालय डिल्ली बजार समेतका नाउमा परमादेश जारी गरिदिएको छ। दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत/उपसचिव: इन्द्र बहादुर कठायत

कम्प्युटर अपरेटर: प्रेम बहादुर थापा

इति संवत् २०७३ साल पौष महिना १ गते रोज ६ शुभम् ----- ।